

Četiri modela ustavnog preuređenja Bosne i Hercegovine

Prof. dr. sci. Božo Žepić

1. Uvod

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, kao mjerodavno tijelo njezina političkoga sustava, još nije donijela odluku o pokretanju postupka promjene daytonskog Ustava. Iako je i međunarodna zajednica napokon na to pristala, veliko je pitanje kada će takva odluka biti donesena. Ključni je razlog jednoglasno odbijanje svih političkih stranaka srpskoga naroda da se pristupi bilo kakvim ustavnim promjenama. Pogotovu onima koje bi na bilo koji način mogle ugroziti postojanje Republike Srpske.

U mjesecu rujnu 2003. pri Centru za sigurnosne studije u Sarajevu, kao nevladinoj instituciji, sastavljena je ekspertna skupina od po pet neovisnih predstavnika iz redova triju konstitutivnih naroda, koja je imala zadaću pripremiti tekst novog ustava za Bosnu u Hercegovinu, u okviru projekta naslovljena «Dijalog o Ustavu BiH». Htjelo se u otvorenom dijalogu usuglasiti tekst novog ustava, koji bi tek tada bio dostavljen mjerodavnim tijelima i svim političkim strankama na dalji postupak. Projekt je financirala vlada prijateljske Kraljevine Norveške, a rađen je u suradnji s Centrom za europske integracije iz Budimpešte. Nakon jednogodišnjega rada i dužega razmatranja ekspertna skupina ocijenila je relevantnima četiri modela, za koje je odlučila pribaviti mišljenja svih bitnih političkih stranaka, kao i građana Bosne i Hercegovine. O tim modelima ovdje želimo raspravljati, raščlanjujući ih primjenom komparativne metode.

2. Model jednostavne građanske države

Ovaj model pokazuje najveću sličnost s predratnim društvenim uređenjem, pa ga zato dobri poznavatelji tadašnjeg ustrojstva prepoznaju kao predratnu Bosnu i Hercegovinu. Njime se u biti želi vratiti predratna politička struktura vlasti, a istodobno poništiti sve rezultate ratnih osvajanja i sve promjene nastale zbog ratnih i poratnih zbivanja. U odnosu na sadašnji daytonski, ovaj bi model bio njegova potpuna negacija, ne samo sa stajališta društvenog uređenja nego i sa stajališta teritorijalne organizacije vlasti. To znači da bi bila ukinuta Federacija BiH i Republika Srpska, kao i svih deset županija/kantona u većem entitetu.

Naziv države prema prijedlozima zastupnika takvoga državnog ustrojstva bio bi REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA. U usporedbi s predratnim nazivom, država bi izgubila odrednicu – socijalistička. To je sasvim razumljivo s obzirom na to da su ideološka opredjeljenja svih novih vodećih političkih stranaka, pa i onih koje su sljedbenici nekad jedine vladajuće političke partije – Saveza komunista bivše države Jugoslavije, umjesto socijalističkom, naklonjena građanskom društvu. U odnosu na daytonski model koji ispred imena Bosne i Hercegovine nema nikakve odrednice, ponovno bi se potvrdila ona stara – republika.

Dvije razine vlasti na relaciji država - općina podrazumijeva ju istu strukturu kao i prije rata, ali i radikalne promjene postojećega daytonskog Ustava. Jednostavna struktura države znači ujedno da ona u svom sastavu ne bi imala entitete, niti županije/kantone. To zapravo znači da bi bila ukinuta oba entiteta, Federacija BiH i Republika Srpska, te da bi se zajedno s Federacijom ukinulo sadašnjih deset županija/ kantona u njezinu sastavu. Bio bi ukinut i distrikt Brčko te gradovi kao jedna od šest danas postojećih razina vlasti.

Prednosti takvog uređenja su višestruke. Protagonisti ističu ove:

Tradiciju jer je predratna Bosna i Hercegovina imala samo općine koje su bile definirane kao jedinice lokalne uprave i samouprave. To znači da bi općine Ustavom dobile odgovarajuće upravne mjerodavnosti, a posebnim zakonom o lokalnoj samoupravi odgovarajuće funkcije jedinica lokalne samouprave. Uza sve to, granice između općina imaju dugu tradiciju i nisu prijeporne.

Funkcionalnost sustava bi se u usporedbi sa sadašnjom povećala budući da bi bile ukinute četiri postojeće razine vlasti te neprihvatljiva entitetska asimetričnost. Moglo bi se uvesti jednostavno i brzo odlučivanje, a također uspostaviti jednostavnu hijerarhiju.

Racionalizacija države i državne administracije znatno bi se mogla poboljšati. Umjesto sadašnjih trinaest ustava, parlamenata, vlada i brojnih ministarstava, država bi imala samo jedan ustav, jedan dvodomni parlament i snažnu središnju vladu sa svim ministarstvima kakve imaju i druge slične države. Državna administracija i golemo sredstvo za njezino izdržavanje mogli bi se znatno smanjiti. Takva je struktura u načelu ekonomična, a uz to omogućuje jednostavnu raspodjelu prihoda i proračunskih sredstava za racionalno funkcioniranje oba elementa strukture vlasti.

Nedostatci:

Ne može uspješno riješiti nacionalno pitanje jer odgovara tipu jednostavne građanske, ali ne i etnički složene države kakva je Bosna i Hercegovina. Budući da se temelji na građanskom izbornom načelu – jedan čovjek - jedan glas, omogućuje političku dominaciju najbrojnije etničke zajednice nad ostalima. Njemu primjeren politički sustav ne osigurava uspostavu poželjnog odnosa između javne vlasti, s jedne, i društva, s druge strane. Sustav omogućuje dominaciju jedne nad drugim dvjema etničkim zajednicama, a nema mehanizama kojima bi to mogao uspješno onemogućiti. Zbog neriješenoga nacionalnog pitanja društvo ostaje potencijalno konfliktno, a politički sustav nefunkcionalan.

Odsutnost legitimnosti u dominantnih političkih snaga drugih dvaju naroda. Model je neprihvatljiv za oba malobrojnija naroda, srpski i hrvatski. Odbijaju ga sve srpske i gotovo sve hrvatske političke stranke. Nema izgleda da bi pod bilo kojim uvjetima bio prihvatljiv i da bi mogao proći bez prisile, odnosno nametanja međunarodne zajednice. Ova, pak, stavlja do znanja da to više nije spremna činiti te da će prihvatiti i poduprijeti samo onaj model do kojega se dođe konsenzusom svih zainteresiranih strana.

Primjena modela vodi unitarizaciji i centralizaciji. I jednonacionalne države – države nacije, nastoje izbjeći pretjeranu unitarizaciju i centralizaciju vlasti. Nacionalno složene države ne mogu kao takve dugoročno funkcionirati. One nužno dolaze u krizu iz koje je izlaz moguć samo decentralizacijom i demokratizacijom političkog sustava te zamjenom unitarizma pluralizmom. Bosna i Hercegovina dugoročno je moguća samo kao pluralistička i decentralizirana državna zajednica. Samo takva ona može biti demokratska, imati perspektivu i zadovoljiti očekivanja glede ispunjavanja međunarodnih dokumenata o individualnim pravima ljudi i kolektivnim pravima etničkih skupina. S druge strane promatrano, unitarizam i centralizam nisu poželjne pretpostavke za razvoj demokracije

je, pa bi demokratičnost bosanskohercegovačkoga društva na takvom modelu ostala trajno upitna ili, u najmanju ruku, dvojbena.

Majorizacija najbrojnijega nad druga dva malobrojnija naroda i većine nad manjinom u institucijama političkog sustava, bez mogućnosti manjine da se demokratskim putem izbori za svoja stajališta i prijedloge, postala bi trajnom i svakodnevnim pojavom.

Otežana koordinacija Sarajeva kao državnog središta s oko 120 općinskih centara. Lokalne inicijative i specifičnosti ne bi lako i jednostavno dolazile do izražaja, a opasnost od etatizacije cjelokupnoga društvenog života teško bi se mogla izbjeći.

Model ne jamči dugoročnu perspektivu države jer središnja vlast bez strane intervencije i pomoći ne bi mogla osigurati jedinstveno i dosljedno provođenje politike i zakona na cijelom državnom teritoriju.

Pristaše toga modela dominantno su pripadnici najbrojnijega bošnjačkog naroda i dijela bošnjačkih političkih stranaka, kao što su Stranka za BiH, Građanska demokratska stranka i još neke. Naravno, postoje i neke minorne političke stranke, kao i pojedinci iz redova drugih naroda, osobito hrvatskoga, kao što je primjerice Hrvatska seljačka stranka BiH, koje zagovaraju uređenje BiH kao građanske države, u kojoj bi građansko načelo bilo dominantno, a etničko sekundarno i potisnuto u drugi plan. Na tragu je takvoga državnog ustrojstva i Akademija nauka Bosne i Hercegovine, koja se predstavlja kao internacionalna, ali je dominantno strukturirana i probošnjački orijentirana. Dokazano je da u etnički složenim državama taj model odgovara samo najbrojnijem narodu, dok je ostalima manje ili više neprihvatljiv.

Protivnici tog unitarističko-centralističkog modela vodeće su političke stranke iz srpskog i hrvatskog naroda. Ne samo zato što unitarističko-centralistički model omogućuje nacionalnu majorizaciju, a time i nacionalnu neravnopravnost, nego i zato što bi njegova primjena značila ukidanje Republike Srpske, čemu se jednoglasno protive sve srpske političke stranke. Osim toga, uvođenje i primjena ovog modela značila bi ukidanje županija/kantona u Federaciji, gdje u nekima Hrvati jedino imaju mogućnost presudnog utjecaja na donošenje političkih odluka.

3. Model regionalizirane građanske države

Ovaj je model u biti samo blaža inačica prijašnjeg. Glavna je razlika među njima uspostava **regija**, kao širih lokalnih zajednica, i središnje, treće razine vlasti, koja bi postojala između općine i države.

Tri razine vlasti na relaciji **općina – regija – država**, po mišljenju zagovornika toga modela, omogućile bi decentralizaciju vlasti i odlučivanja, i tako uklonile opasnosti od centralizacije i etatizacije.

Naziv države ostao bi isti kao i u prijašnjem modelu: REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA.

Prednosti toga modela u odnosu na ostale:

Jednostavna struktura i djelotvorna organizacija države kojom se izbjegavaju krajnosti pretjerane centralizacije u smjeru unitarizma i etatizma, ali i decentralizacije koja bi vodila u anarhiju i rasulo.

Brži regionalni razvitak i uspješno iskorištavanje prirodnih, gospodarskih i drugih resursa te tradicionalnih prednosti.

Svrhovita i jednostavna podjela mjerodavnosti između države, regija i općina, uz mogućnost regionalnoga povezivanja općina.

Veće mogućnosti demokratizacije društvenih odnosa na regionalnim osnovama.

Nedostatci:

Nema relevantnih kriterija za određivanje broja regija, određivanje regionalnih središta i teritorijalnoga razgraničenja pojedinih regija.

Nema povijesne tradicije, izuzevši onu još iz vremena Austrije kada su identificirana četiri regionalna središta: Sarajevo, Tuzla, Mostar i Banjaluka.

Manjak legitimnosti zbog sigurno malih mogućnosti prihvaćanja od nacionalnih politika dvaju malobrojnijih naroda jer i taj model podrazumijeva ukidanje županija u Federaciji, kao i ukidanje obaju postojećih entiteta.

Općenarodni otpor srpske politike i svih političkih stranaka s tim nacionalnim predznakom zbog ukidanja Republike Srpske, a time i visoke razine političke autonomije i nacionalne slobode srpskoga naroda, kao i otpor hrvatske politike zbog ukidanja županija/kantona.

Nedefinirana uloga regije u političkom sustavu vlasti budući da su regije u svijetu daleko više potvrđene kao zemljopisne, jezične ili i gospodarstvene kategorije, a mnogo manje kao elementi političkoga sustava.

Pristaše regionalizirane Bosne i Hercegovine uglavnom su političke stranke s bošnjačkim i građanskim predznakom. Zastupljena je u stranačkom programu većeg broja političkih stranaka, od kojih su najznačajnije Stranka demokratske akcije,

SDA, kao i Stranka demokratskih promjena, SDP. Model je prihvatljiv i za neke marginalne političke stranke s hrvatskim nacionalnim predznakom, kakva je primjerice Hrvatska narodna zajednica Bosne i Hercegovine. Protagonisti toga modela drže da je regionalizacija primjeren nadomjestak entitetima i kantonizaciji, a da ujedno sadrži dovoljno instrumenata za onemogućavanje opasnosti od unitarizacije i centralizacije.

Protivnici regionalnog modela su sve političke stranke srpskoga nacionalnog predznaka i golema većina građana iz srpskog naroda jer drže da regije nisu adekvatan nadomjestak za Republiku Srpsku i da one ni u kom slučaju ne mogu jamčiti onaj stupanj političke autonomije i nacionalne slobode koji imaju sada, u okviru vlastita entiteta. Što se tiče hrvatske nacionalne politike i političkih stranaka hrvatskog nacionalnog predznaka, one također nisu sklone tom rješenju zbog ukidanja županija/kantona, koji to podrazumijeva. Odbojnost hrvatske politike ipak je mnogo manja, budući da model predlaže ukidanje Federacije BiH kao zajedničkog entiteta s Bošnjacima.

4. Model triju republika

Model države BiH sastavljene od triju republika, nacionalnog, regionalnog ili govornog predznaka, u različitim je varijantama razmatran u predratnim i ratnim vremenima, ali u konačnici nikada nije bio prihvaćen, zbog odbojnosti i snažnog otpora bošnjačke politike, koja u njemu vidi opasnost daljnje podjele i mogućnost konačnog raspada države. Ni politika međunarodne zajednice nije prema tom rješenju pokazivala osobitu naklonjenost, ali se sve više čini da danas ne bi bila ni protivna ako bi se o tome mogao postići konsenzus. Međutim, srpska i hrvatska nacionalna politika blagonaklono gledaju na opredjeljenje i primjenu ovoga modela.

Tri razine vlasti karakteristične su i za ovaj model, u kojem bi politička vlast funkcionirala na relaciji **općina – republika – država**. Bitna razlika prema prethodnome modelu regionalizirane države središnja je razina političko-teritorijalne organizacije vlasti, koju bi činila republika, a ne regija.

Naziv države mogao bi biti - KONFEDERACIJA BOSNA I HERCEGOVINA.

Prednosti:

Legitimnost u najvećem dijelu relevantnih političkih čimbenika. Model je u osnovi prihvatljiv dvjema nacionalnim politikama, srpskoj i hrvatskoj, i najvećem broju građana Bosne i Hercegovine. U načelu, odobravaju ga dvije vodeće političke

stranke srpskog i hrvatskog nacionalnog predznaka – SDS i HDZ, ali i znatan broj građana iz redova bošnjačkog naroda.

Održava kontinuitet daytonske Bosne i Hercegovine, ispravljajući nelogičnu asimetričnost uspostavom triju republika, umjesto dvaju entiteta za tri naroda.

Jednostavnost funkcioniranja budući da bi državni vrh ostvarivao posrednu koordinaciju s općinama preko tri elementa strukture, a ne izravno s nekih 120 općina, uz uvažavanje jedino-ga tradicionalnog regionalizma na relaciji Sarajevo – Tuzla – Mostar – Banjaluka.

Rješenje nacionalnog pitanja, trajan mir i dugoročna opstojnost države kakvu ne može osigurati ni jedan drugi model jer bi bili uklonjeni ključni politički problemi koje stalno generira sadašnja nacionalna neravnopravnost i majorizacija.

Izgradnja međusobnog povjerenja i postupno uklanjanje nagomilanog nepovjerenja i netolerancije, uz lakšu izgradnju najviše razine vlasti na bazi pariteta i decentralizaciju odlučivanja na republike i općine o svemu što nije na razini države.

Mogućnost kompromisa za pomirenje različitih političkih programa vodećih nacionalnih stranaka, osobito u izboru između regija, republika ili županija/kantona, kao središnjih razina vlasti.

Vraćanje državnog i narodnog suvereniteta prestankom potrebe za stranom vlašću i preuzimanjem odgovornosti domaće politike i političara za sudbinu zemlje.

Unutarnja stabilnost i dugoročna samoodrživost bez stranog protektorata najbolji je okvir za razvoj demokracije, demokratskih procesa i odnosa, na svim razinama društvene organizacije.

Uspješno upravljanje razlikama koje su naslijeđene i tvore golemo društveno i kulturno bogatstvo kada imaju okvir za ostvarivanje, a potencijalno su žarište svakodnevnih incidenata i sukobljavanja ako su prisilno sputavane.

Racionalna državna struktura, smanjena, jeftinija, odgovornija i djelotvornija administracija.

Brži razvoj gospodarstva, bolje iskorištavanje prirodnih resursa i regionalnih pogodnosti, uz postupno uklanjanje neopravdane dominacije politike nad ekonomijom i pravom.

Funkcionalan politički sustav, uklanjanje asimetričnosti i nelogičnosti te vlastiti izbor budući da bi samo taj model mogao biti usvojen i implementiran bez prisile, odnosno nametanja međunarodne zajednice.

Nedostatci:

Upitan je stupanj političke i kulturne autonomije koju su najbrojniji narod i njegova nacionalna politika voljni tolerirati i nes-

metano osigurati za druga dva naroda u zajedničkoj državi, a osobito njihova zajednička spremnost da uspostavom treće republike to isto omoguće najmalobrojnijem hrvatskom narodu.

Teškoće teritorijalnog i administrativnog uređivanja i određivanja republičkih i općinskih crta razgraničenja te teškoće teritorijalne cjelovitosti pojedinih republika.

Realna bojazan od budućih podjela i odcjepljenja ako se ne bi zaključio novi međunarodni sporazum o Bosni i Hercegovini, s ugrađenim mehanizmima zaštite i jamstvima međunarodne zajednice za trajnu teritorijalnu cjelovitost države.

Uspostava novoga modela općina i cjelovitog sustava lokalne samouprave, osobito za lokalne zajednice s većinskim sastavom stanovništva druge etničke zajednice.

Odbojnost nekih lijevih oporbenih stranaka zbog tradicionalne naklonjenosti predratnoj strukturi BiH iz komunističkog razdoblja.

Kao što vidimo, prednosti toga modela u usporedbi s drugima znatno su brojnije od njegovih nedostataka. To zorno pokazuje da idealnoga modela za tu nadasve složenu zemlju nema, niti ima te pameti i mudrosti koja bi mogla pomiriti gotovo nepomirljive interese različitih nositelja političke moći i smisliti bilo kakvo za sve prihvatljivo rješenje koje ne bi bilo utemeljeno na spremnosti svih na kompromis.

Pristaše modela triju republika najvećim su dijelom političke stranke i građani iz redova hrvatskoga naroda. Od političkih stranaka to su prvenstveno ujedinjeni pravaši i kršćanski demokrati, ali ni HDZ Bosne i Hercegovine u biti nije protivan takvom rješenju, iako je lider stranke nedavno izjavio da oni nisu ideolozi modela triju republika. Međutim, nakon kraha Herceg Bosne, medijske blamaže politike triju entiteta i osobito propasti, a zatim političkog suđenja za ideje hrvatske samouprave, ta je stranka programski reterirala prema modelu kantonalne BiH, pa se iz straha od novih političkih progona i procesa ograđuje od toga modela. Najviše prava na svojatanje ideje triju republika ima vodeća srpska stranka – SDS. Ona je to od početka predratnih previranja zagovarala i predlagala, ali to nije prošlo zbog upornog odbijanja bošnjačke politike. Međutim, vremena su se promijenila i ta stranka danas brani daytonski ustroj, odbacujući svaki razgovor o nekom drugom modelu.

Protivnici modela uglavnom su sve bošnjačke političke stranke. Određene simpatije za taj model postoje u vodećoj bošnjačkoj stranci – SDA, ali simpatizeri nemaju onu kritičnu masu i moć utjecaja kojom bi unutar stranke mogli napraviti programski iskorak i dobiti prevagu od jednostavne unitarne prema složenoj državi, zvala se ona federacija ili konfederacija. Protivnici su i sve

građanske političke stranke – GDS, SDP i druge, koje su primarno bošnjački strukturirane i koje ne shvaćaju da Bosna i Hercegovina nije moguća kao građanska država, koja bi ujedno bila država triju jednakopravnih naroda. Građanska BiH ili bi nužno bila država samo najbrojnijeg naroda, ili bi se nužno raspala. Što će biti, tek će vrijeme pokazati.

5. Model kantonalne države

Dobrim poznavateljima ratnih pregovaranja iz vremena zaključivanja Washingtonskog mirovnog sporazuma znano je da je po tom aktu model Bosne i Hercegovine, kao federacije kantona, ugledajući se na Švicarsku, bio predviđen za cijelu zemlju. Na pregovorima nije sudjelovala srpska strana, pa je sporazum zaključen između bošnjačke i hrvatske, dok je Srbima ostavljena mogućnost da mu naknadno pristupe.

Međutim, oni to nisu učinili, nego su na pregovorima u Daytonu izvojštili vlastiti entitet – Republiku Srpsku, na 49 postotnom dijelu državnog teritorija, centraliziranu i sastavljenu od općina, dok je Federacija BiH ostala sastavljena od kantona/županija. Tako je nastala unikatna, bezimena i asimetrična država, kakvoj nema primjera u svijetu. Prvi sporazum predvidio je da Federacija BiH stupi u konfederalni odnos s Republikom Hrvatskom, a drugi je i to ukinuo i predvidio zaključivanje sporazuma o posebnim odnosima. On je zaključen, ali nije ostvaren. Tako su najmalobrojniji Hrvati BiH ostali bez oslonca na matičnu državu, potpisnicu obaju sporazuma, čime su ostali bez ikakve institucionalne zaštite i, kao politički naivni, u biti su prevareni. S druge strane, posebni su odnosi uspostavljeni između drugog entiteta i državne zajednice Srbije i Crne Gore.

Naziv države, kantonalno uređenje, tako što su kantoni njezine federalne jedinice, bio bi FEDERACIJA BOSNA I HERCEGOVINA.

Prednosti:

Ogledni primjer i iskustva Švicarske Konfederacije trebali su poslužiti kao trajna osnova za iznalaženje odgovora na sve izazove koji bi se u funkcioniranju takve države mogli pojaviti. To je izostalo jer cijela država nije kantonalno uređena.

Zemljopisni nazivi kantona trebali su onemogućiti teritorijalne podjele na nacionalnoj osnovi. Međutim, jedan entitet – Republika Srpska definirana je kao isključivo nacionalni politički i teritorijalni subjekt, dok je Federacija BiH ostala formalno anacionalna, a stvarno sve više entitet tri puta brojnijeg bošnjačkog naroda. Time je hrvatsko nacionalno pitanje ostalo neriješeno i potpuno otvoreno.

Decentralizacija i demokratizacija vlasti i odlučivanja, kao i spajanje kantonalnog i regionalnog načela organizacije, mogu biti čimbenik regionalnog razvitka i snažna brana protiv unitarizacije, centralizacije i etatizacije. Ali to je provedeno samo u polovici države, dok je druga njezina polovica ostala potpuno centralizirana, čime je ugroženo jedinstvo političkog sustava.

Nedostatci:

Nejednakost teritorijalnih, gospodarskih, ekonomskih i drugih mogućnosti malih i velikih kantona omogućuju golemu koncentraciju sredstava u nekim kantonima, kao što je sarajevski, i njihov nedostatak u drugima, kao što je, primjerice, goraždanski.

Nedostatak povijesnog iskustva za cijelu državu, jer ona u svojoj povijesti nikada nije bila ustrojena na županije, odnosno kantone.

Nacionalno nadglasavanje u kantonalnim skupštinama ostavilo je mogućnost nacionalne identifikacije svakog kantona, tako da se točno znaju kantoni s bošnjačkom i kantoni s hrvatskom većinom, čime je etnička dominacija jednih nad drugima ostala trajna popratna pojava funkcioniranja svih institucija federalnog i kantonalnog političkog sustava vlasti, pa je upravo ono što se pod svaku cijenu htjelo izbjeći postalo dominantno.

Nedostatak legitimnosti i potpuno odbijanje kantonalnog uređenja u Republici Srpskoj spriječilo je ekonomsko i svako povezivanje susjednih kantona iz dvaju različitih entiteta, kao i ravnopravnost građana hrvatske i srpske nacionalnosti glede sudjelovanja u vlasti na kantonalnoj razini u Republici Srpskoj, gdje nema kantona, kao i ravnopravnost građana srpske nacionalnosti za sudjelovanje u kantonalnim vlastima Federacije, gdje takva vlast postoji, ali oni u njoj adekvatno ne sudjeluju.

Nedostatak kriterija za određivanje broja kantona, njihove veličine i teritorijalnog razgraničenja.

Pristaše:

Kantonalni ustroj zagovaraju uglavnom hrvatske političke stranke, prije svih Hrvatska demokratska zajednica, također neke nevladine organizacije civilnoga društva, kakvo je Hrvatsko narodno vijeće u Sarajevu, pa i neke crkvene organizacije i institucije.

Protivnici:

Protiv kantonalnoga modela ustroja cijele države uglavnom su sve političke stranke iz Republike Srpske, bez obzira na predznak, jer drže da svaki zagovor i primjena toga modela u biti ugrožava opstanak Republike Srpske. S druge strane, bošnjačke bi političke stranke rado prihvatile model ako bi on bio proveden na cijelom državnom teritoriju i ako bi značio ukidanje oba entiteta. Ali ne ako bi značio ukidanje samo Federacije BiH, kao što to predlaže Europska inicijativa – ESI i Hrvatska demokratska zajednica BiH.

6. Mogućnosti usuglašavanja

Iako heterogena i očito opterećena vladajućim, međusobno isključivim nacionalnim politikama, ekspertna skupina zasad je ipak uspjela postići međusobno suglasje o šesnaest važnih točaka koje mogu poslužiti kao solidna osnova za izradu velikog dijela teksta novog ustava. Za sada je to najveći uspjeh rada ekspertne skupine ako se zanemari činjenica da je i ovakvo neslužbeno započinjanje rada na tekstu novog ustava pomoglo stvaranju povoljnog javnog ozračja u prilog ustavnim promjenama, koje su dugo bile svojevrsna «tabu tema». Time je prestala i dugotrajna nedodirljivost Daytona i svojevrsna apologetika njegovih tvoraca, po kojoj je on bio najbolje moguće rješenje i «jedina alternativa».

Do sada su u ekspertnom timu usuglašena ova stajališta:

1. Priznanje DAYTONU kao međunarodnom ugovoru «koji je ostvario značajan napredak u konsolidaciji stanja u zemlji i dao osnove za razvoj države». Ujedno je prihvaćena i ocjena po kojoj je implementacija Aneksa IV., odnosno Ustava BiH pokazala da njegove «neke odredbe ne omogućuju samoodrživ stabilizacijski proces i predstavljaju prepreku u ispunjavanju obveza koje proistječu iz reforma neophodnih za pristupanje BiH euroatlantskim integracijama».

U raspravama je bilo prijedloga pojedinih članova skupine da DAYTON treba u cjelini odbaciti i pisati jedan potpuno nov ustav bez kontinuiteta s njim. Takva stajališta nisu dobila prevagu pa je zaključeno da bi se Daytonski mirovni sporazum «trebao uzeti kao polazna točka u postojanju budućih načela koja će biti prihvatljiva za sve građane i nacionalne zajednice, osiguravajući punu zaštitu individualnih i kolektivnih prava».¹

2. Novi ustav trebaju izraditi građani i narodi BiH, koji bi njime po vlastitoj mjeri definirali buduću državnu strukturu, a ne da to čine drugi, kao što je to bilo s postojećim Ustavom. Pomoć međunarodne zajednice i njezinih eksperata za ustavno pravo uvi-

jek će biti dobrodošla, ali nositelji posla moraju biti domaće institucije i stručnjaci.

Tako određeno i precizno stajalište polazi od spoznaje da stranci nemaju dovoljno senzibiliteta za naše probleme, niti dovoljno prethodnih spoznaja o našim specifičnostima te da ne mogu do kraja shvatiti niti razumjeti svu složenost cjelokupne strukture države BiH.

3. Postojeća je državna organizacija asimetrična i previše zamršena, tako da u jednoj polovici države funkcionira relativno centralizirani model (Republika Srpska), a u drugoj «policentrični kantonalni model» - (Federacija BiH) i distrikt Brčko. Stanje je takvo da u jednoj državi «dva decentralizirana sistema žive za sebe, a jedna od posljedica jest i činjenica da u državi trenutno radi oko 100 ministarstava različite namjene i nivoa».2

4. Karakter države BiH nije precizno određen, u smislu je li ona federacija, konfederacija, republika ili nešto drugo. To se novim ustavom mora preciznije riješiti jer je to pitanje o kojem bitno ovise buduća teritorijalna i svi drugi oblici državne organizacije.

5. Sadašnji politički sustav je neodrživ, kako s aspekta ekonomije, tako i s aspekta funkcionalnosti. Mnogi ističu da je on mnogo više sustav blokada nego funkcija i da se na nefunkcionalnom političkom sustavu ne može izgraditi funkcionalna država jer on kao takav ne uspijeva uspostaviti poželjan odnos između javne vlasti i društva.

6. Do sada izvršene promjene potrebno je ugraditi u ustavna rješenja, a osobito one reformske promjene koje su prošle parlamentarnu proceduru, kao što su one u sigurnosnom i obrambenom sektoru (Reforme LOHEROVE komisije). Međutim, daytonski je Ustav umnogome revidiran i bez formalne i propisane procedure, tako što je provođena njegova konstantna «tiha revizija», donošenjem i primjenjivanjem novih zakona, pa bi sada Ustav trebalo usuglasiti s njima.

7. Ekonomski dio ustava BiH mora stvoriti uvjete za uspostavu jedinstvenog ekonomskog prostora i tako državi dati puni subjektivitet kako bi ona bila nositelj gospodarskoga prosperiteta.

Prema postojećemu Ustavu, na cijelom državnom teritoriju ne djeluje jedinstven ekonomski prostor, nema jedinstvenoga tržišta niti jedinstvenoga poreznog sustava. Takvoj podijeljenosti odgovara nejedinstvo pravnog, obrazovnog i drugog sustava, a sve se to može prevladati samo novim ustavnim promjenama.

8. Polazišta novih ustavnih rješenja moraju biti međunarodni dokumenti koje je BiH ratificirala i koje je obvezna ugraditi u svoj ustavno-pravni poredak.

U postojećem Ustavu ugrađene su bile odredbe po kojima su važni međunarodni i europski dokumenti o ljudskim pravima bili sastavnim dijelom Ustava, koji je time bio razveden do nekonzis-

tentnosti, pa su te odredbe bile velikim dijelom «mrtvo slovo na papiru». Zato ih treba pažljivo odabrati, sistematizirati i integrirati u tekst Ustava.

9. Usuglašavanje Ustava BiH s odredbama Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava važan je preduvjet izgradnje moderne demokratske države i unošenje kategorije građanina u nju.

10. Rješenje nacionalnoga pitanja treba temeljiti na međunarodnim i europskim dokumentima, poštujući sljedeća načela: načelo ravnopravnosti, konstitutivnosti, suverenosti, političkog predstavljanja te zajedništva i međusobne tolerancije bez ugrožavanja.

Ta se **načela** moraju izravno ugraditi u Ustav, ali tako da se predvide institucije i mehanizmi njihove izravne zaštite kako bi prava, institucije, teritorij, političku i kulturnu autonomiju u jednakoj mjeri imala sva tri konstitutivna naroda. U postojećem daytonskom Ustavu to nije tako uređeno i riješeno, pa je formalna ustavna jednakost u praksi pretvorena u stvarnu neravnopravnost.

11. Uvođenje instituta samostalnog šefa države tako da se u svakom idućem mandatu šef države bira iz redova drugoga naroda, a da predsjednik vlade i predsjednik parlamenta također budu iz redova drugog naroda.

Institut kolektivnog šefa države, naslijeđen iz komunističkih vremena, u praksi pokazuje niz nedostataka, počevši od ekonomske i financijske neracionalnosti, preko golemih teškoća međusobnog usuglašavanja i nadglasavanja, pa sve do nefunkcionalnog, nepravodobnog i nedjelotvornog utjecaja na donošenje važnih političkih odluka.

12. Vitalnim nacionalnim interesom treba proglasiti samo određen broj krucijalnih pitanja, uz mogućnost da se klub zastupnika može izjasniti da je neko pitanje takvog karaktera uvijek kada to ocijeni nužnim.

Do sada je taj institut često neracionalno rabljen, pa se u mnogim situacijama pokazao instrumentom blokade donošenja važnih političkih odluka i zakona. On je i dalje nuždan i neizbježan u ovako složenoj državi, ali se njegova uporaba mora ograničiti i racionalizirati.

13. Nacionalna zastupljenost u strukturama zakonodavne, sudske i izvršne vlasti na svim razinama BiH zaslužuje primjerenu pozornost.

Ona Ustavom treba biti tako uređena da bi postala važnim instrumentom nacionalne jednakopravnosti.

14. Potrebno je stvarati nove kulturne i obrazovne uzorke koji se ne će isključivo pozivati na vjeru i nacionalnost.

Njima treba razvijati sustav univerzalnih ljudskih vrijednosti. U postojećoj Bosni i Hercegovini rat je razorio gotovo sve, a sustav vrijednosti izvrnuo naopačke, tako da on «dubi na glavi». Goli interes postao je ključnim motivom ponašanja ljudi i skupina, a

konvertibilna marka mjerilom svih vrijednosti. Iako se trudi, ni moćna međunarodna zajednica tu gotovo ništa ne može popraviti.

15. Ustav BiH mora biti po mjeri svih naroda i građana koji žive u Bosni i Hercegovini.

Daytonski to nije. Njegovim je odredbama jedan narod privilegiran jer je jedino on dobio republiku, dakle državu, u državi BiH koja ni sama nije republika, a mnogi bi joj htjeli vratiti tu predratnu odrednicu iz komunističkih vremena.

16. Državu BiH treba racionalizirati tako što bi se od šest postojećih stvorile tri razine vlasti.

Među članovima ekspertne skupine nisu ni jednog trenutka bile prijeporne dvije razine vlasti: općina i država. Međutim, srednja razina vlasti, koja postoji u gotovo svim europskim zemljama, toliko je prijeporna da je nastala svojevrsna **pat pozicija** u kojoj se država nalazi više od deset godina, a po svemu sudeći u njoj se našla i sama ekspertna skupina. «Devet godina od potpisivanja Daytonskog sporazuma BiH još ne funkcionira kao puna demokracija jer je prisutna ozbiljna politička nestabilnost, ekonomska i socijalna slabost. To je razlogom nastavka međunarodne uprave nad zemljom, uobličene u funkciji visokog predstavnika.»³

Iduće godine, 2005., navršava se deset godina od potpisivanja Daytonskoga mirovnog sporazuma i završetka rata. Mnogi se nadaju da bi dotle trebalo donijeti novi ustav, kojim bi se država BiH, svođenjem sa šest na tri razine vlasti, učinila **ekonomski racionalnom, politički stabilnom, međunarodno samostalnom i društveno funkcionalnom**. Međutim, mali su izgledi da će se to postići. Pogotovo bez sudjelovanja međunarodne zajednice. Politika, političke stranke i političari, kao legitimni predstavnici triju nacionalnih interesa i danas su potpuno podijeljeni glede modela ustavnoga državnog ustrojstva.

7. Moguća rješenja za srednju razinu vlasti - regija (Bošnjaci) – republika (Srbi) – kanton (Hrvati)- ?

Ni među političkim strankama nije prijeporno da državu BiH treba racionalizirati. U provedenom istraživanju sve anketirane političke stranke očitovale su se u prilog racionalizacije, koja bi se postigla smanjenjem razina vlasti. To je jedino pitanje na kojem su one bile potpuno suglasne, bez obzira na nacionalni predznak. Na to pitanje pozitivno su odgovorile: Stranka demokratske akcije (SDA), Socijaldemokratska partija (SDP), Liberalno-demokratska stranka (LDS), Stranka umirovljenika, Bosanska stranka (BOSS), Nova hrvatska inicijativa (NHI), Narodna stranka radom za boljitak, Demokratska stranka srpske (DSS) i Srpski narodni savez.⁴

Ako za potrebe ove rasprave i uvjetno stajalište većine nacionalnih stranaka svakog od naroda o pitanju budućeg uređenja države nazovemo zajedničkim nazivnikom **nacionalna politika**, vidjet ćemo da zapravo postoje **tri nacionalne politike: bošnjačka, srpska i hrvatska**. Odmah ćemo uočiti da između njih o tome postoje određene razlike i suprotstavljeni interesi, zbog čega su one u biti u stalnom međusobnom gotovo nepomirljivom sukobu.

Bošnjačka politika i većina bošnjačkih nacionalnih stranaka, po predznaku ili strukturi članstva, preferira dva alternativna rješenja. **Model unitarne građanske države**, u dvije varijante. Tri od njih su za BiH kao jednostavnu **državu – republiku**, bez entiteta i kantona, sa samo dvije razine vlasti na relaciji država - općina. To su: LDS, Stranka umirovljenika i BOSS. Zanimljivo je da se njima pridružila i jedna stranka pretežno hrvatske nacionalne strukture – Stranka radom za boljitak. Za jednostavnu državu – republiku, bez entiteta i kantona, sa tri razine vlasti na relaciji **općina – regija - država** izjasnile su se SDA i SDP.

Bošnjačka nacionalna politika prihvaća samo jedno od ta dva rješenja i ni pod koju cijenu ne želi prihvatiti išta drugo. Međutim, oba ta rješenja podrazumijevaju ukidanje oba daytonska entiteta - Federaciju i Republiku Srpsku. Također i svih deset županija/kantona i distrikt Brčko u sadašnjoj Federaciji, čemu se izričito protivi srpska nacionalna politika zbog ukidanja Republike Srpske. Suprotstavlja mu se i hrvatska politika zbog ukidanja kantona/županija. Dugoročno promatrano, oba modela nemaju izgleda da budu prihvaćena i primijenjena na kompromisan način i bez prisilnog nametanja. Ta politika nije za uređenje države u tri republike jer pod svaku cijenu i dugoročno ide na ukidanje Republike Srpske, na jednoj strani, a onemogućavanje hrvatske republike, na drugoj strani.

Srpska nacionalna politika prije rata je predlagala model države sastavljene od **tri republike**. Danas brani samo postojeći daytonski koncept države, koji jedini ne postavlja pitanje opstanaka Republike Srpske. U provedenom anketnom istraživanju o četiri modela, srpske političke stranke ne prihvaćaju nijedan, zaokruživši odgovor – «niti jedan od gore navedenih». Tako su se očitovale i Demokratska stranka srpske i Srpski narodni savez. To znači da ta politika u biti nije ni za kakve ustavne promjene jer drži da je uspostavljanjem vlastite republike riješeno srpsko nacionalno pitanje, a odgovara joj što je to isto pitanje ostalo neriješeno za druga dva naroda u Federaciji. Zato se ne izjašnjava u prilog stvaranja bošnjačke, a ni hrvatske republike. U najmanju je ruku pasivna. Ali, kako mislimo, u krajnjem slučaju, ona ipak modelu triju republika ne bi pružala veliki otpor jer jedino taj model od predložena četiri podrazumijeva opstanak Republike Srpske.

Druga tri modela podrazumijevaju njezino rušenje. Zato su predstavnici srpskog naroda u ekspertnoj skupini pokazali spremnost razgovarati samo o modelu triju republika, a napustiti su sjednicu i rad u skupini ako bi se poveo razgovor o bilo kojem prijedlogu koji bi podrazumijevao ukidanje Republike Srpske.

Hrvatska nacionalna politika, nakon što je prihvaćanjem i potpisivanjem prvo Washingtonskog, a potom i Daytonskog mirovnog sporazuma odustala od vlastita entiteta, a osobito nakon početka suđenja za pokušaj uspostave hrvatske samouprave, nalazi se u inferiornom položaju. Većina hrvatskih stranaka, na čelu s najjačom Hrvatskom demokratskom zajednicom, bila bi za BiH kao složenu državu, bez oba postojeća entiteta, ali kantoniziranu na cijelom svom prostoru, s tri razine vlasti na relaciji **općina – kanton – država**. Za taj model u provedenoj anketi izjasnila se Nova hrvatska inicijativa – NHI. Naravno da bi hrvatska nacionalna politika rado prihvatila i model triju republika ako bi on imao izgleda na uspjeh. Za sada mu najveći otpor pruža bošnjačka politika. Međutim, prednost je hrvatske politike u tome što, u krajnjem, **može prihvatiti bilo koji model u kojem će biti riješeno hrvatsko nacionalno pitanje u BiH**. O neravnopravnom položaju Hrvata u odnosu na druga dva naroda u daytonskoj BiH najbolje govori podatak da su danas sve srpske političke stranke za očuvanje Republike Srpske pod svaku cijenu, dok su «sve hrvatske stranke složne za ukidanje Federacije BiH».5 Što se tiče bošnjačkih stranaka, «sve su bez rezerve odbacile inicijativu za ukidanje Federacije, opravdavajući takvo mišljenje postojanjem RS».

Međutim, hrvatska politika i dalje pokazuje veliki stupanj političke naivnosti kada se zalaže za ukidanje Federacije ako se istodobno ne ukida i Republika Srpska.

8. Nesuglasja i nerješiv problem srednje razine vlasti

Budućnost ustavnih promjena i uspjeh rada ekspertne skupine zapeli su već na članku prvom budućeg Ustava, kojim treba urediti karakter buduće države i oblik državnog ustrojstva. Postoji kompromis da su državi potrebne, a ujedno i dovoljne tri razine vlasti. Prva i treća, općina i država, nisu prijeporne. Međutim, gotovo **nepremostiv je problem srednje razine vlasti**. U traženju odgovora na to gotovo nerješivo pitanje **unutar sebe** tri nacionalne politike mogu se svesti na zajednički nazivnik. **Bošnjačka za regije**, srpska za republike (ali samo Republiku Srpsku i samo za Srbe), **hrvatska za kantone (županije)**. Međutim, **između sebe**, izgledi na kompromis vrlo su mali i gotovo bezizgledni. Tako je bilo prije rata, tako u ratu, pa tako i danas, devet godina nakon Daytona.

Međusobnu isključivost i antagonističku nepomirljivost bošnjačke i srpske politike, čini se, ne može premostiti ni kompromisni prijedlog – stvaranja **triju republika na regionalnim osnovama**, što bi uvažilo bošnjački zahtjev za regionalizacijom, ali i srpski za opstankom Republike Srpske. Kao što srpska politika ni u primisli ne pomišlja na bilo koje rješenje kojim bi izgubili republiku, tako ni bošnjačka politika ne pomišlja pristati na uspostavu triju republika ili tri entiteta. Ona Srbima želi ukinuti republiku, a time ujedno Daytonom izvoјštenu političku, narodnu i kulturnu suverenost, a Hrvatima tu istu suverenost u obliku njihove republike ni pod koju cijenu ne želi dopustiti.

Autor ovoga priloga, kao jedan od članova ekspertne skupine, prvo na jednoj od sjednica, a onda i u jednom od javnih nastupa, predložio je moguće kompromisno rješenje pod nazivom: **Bosna i Hercegovina – ustavna konfederacija**, sastavljena od tri regionalne, multinacionalne, teritorijalno nekompaktne republike. Iako je dobio veliki broj priznanja od građana različitih nacionalnosti, prijedlog je naišao na kategorično odbijanje bošnjačke politike, prešutno distanciranje srpske, i šutnju hrvatske politike.

9. Blokada kompromisnog ustavnog rješenja od triju latentnih interesa i triju iracionalnih, nacionalističkih i do isključivosti sukobljenih politika

---

U dubini bosanskohercegovačkog društva i dalje djeluju tri latentna interesa koji blokiraju svaki poticaj novog ustavnog uređenja države, a koji bi joj omogućio stabilan i funkcionalan razvitak, na temeljima jednakopravnosti triju njezinih naroda i svih njezinih građana. Nositelji tih interesa su nacionalisti iz sva tri naroda, koji vode svoju politiku i u biti rade na razbijanju države. Čak i kada se zaklinju u njezin integritet.

Ni tri vodeće nacionalne političke stranke u cjelini, a niti dijelovi tih stranaka posebno, koji vide da se na daytonskom rješenju više ne može ići naprijed, niti pak riješiti protektorata međunarodne zajednice, ne mogu se oduprijeti pritiscima krajnjih nacionalista. Drukčije se ne može objasniti činjenica da neki niti hoće Bosnu za svoju republiku, niti daju republike drugima. Pa ako ne prolazi njihov koncept regionalizirane države, radije ostaju na postojećem, smatrajući da vrijeme radi za njih, budući da računaju na povoljna demografska kretanja te da će u dogledno vrijeme imati apsolutnu većinu stanovništva u odnosu na druga dva naroda. Da vrijeme radi za njih misle i predstavnici radikalne srpske politike, smatrajući da im je ono potrebno dok u svemu ne stabiliziraju Republiku Srpsku do one razine autonomnosti koja će im omogućiti pripajanje matičnom narodu i državi Srbiji. Naravno, takav trenutak i takvo rješenje rado bi vidjeli i radikalni

hrvatski nacionalisti, koji krajnje rješenje doista otvorenog hrvatskog pitanja vide u pripojenju matičnom narodu i državi Hrvatskoj.

Dok su ovi posljednji političkim smjenama i suđenjima očito uplašeni, posebno nakon početka suđenja hrvatskoj samoupravi, dotle srpski nacionalisti bez imalo straha s vremena na vrijeme organiziraju javno prikupljanje potpisa za referendum o odcjepljenju i pripajanju Republike Srpske državi Srbiji. Na to bošnjački sve više i otvorenije zagovaraju unitarizaciju države, koju u perspektivi vide kao državu naciju. U programima nekih političkih stranaka, radovima i nastupima pojedinih intelektualaca i znanstvenika, pa čak i u programima Akademije nauka (ANU BiH), sve su glasniji zagovornici stvaranja bosanskog jezika, bosanske nacije i države Bosne, bez Hercegovine u njezinu imenu. «Potrebno je definirati bosansku naciju prema europskom modelu države nacije», a «za pretpostaviti je da će bosansko-hercegovačka država, sa svoje strane, stimulatивно djelovati u oblikovanju ne samo svijesti o državi, nego i o njejoj transformaciji u bosansku (političku) nacionalnu svijest». «Kako se radi o dugoročnom historijskom procesu, o projektu za naredne decenije, to je zadatak državne i kulturne politike da, sa svoje strane, oprezno i osmišljeno, kroz mehanizme socijalnog učenja, institucije javnog odgoja i medijsko oblikovanje svijesti, oslobodi prostor i mogućnost da se građani identificiraju sa bosanskom (političkom) nacijom, već kod prvog narednog popisa stanovništva», piše jedan od gorljivih zagovornika ideje bosanske nacije.⁶

10. Presudna uloga međunarodne zajednice

Iako je ekspertnoj skupini stavila do znanja da će prihvatiti svako rješenje do kojeg kompromisno i jednoglasno dođu narodi i građani Bosne i Hercegovine, uloga međunarodne zajednice i njezine mirovne misije ostaje ovdje i dalje presudnom. Ako pokušaj neovisne skupine eksperata za razna pitanja da napiše novi ustav ne postigne poželjan rezultat, njegova izrada morat će teći pod izravnim vodstvom međunarodne zajednice i visokog predstavnika. Svoju odgovornost za promjene Daytonu oni ne mogu prebacivati na druge jer oni i jesu tvorci i mentori daytonske BiH. «Ozbiljnih razmatranja o tome nema, a teško da ih razborita zanimanja mogu i pretpostaviti u okviru prevladavajuće pometenosti ovdašnje politike. Odlučnog i dalekog su dometa pitanja o tome što bi nova američka administracija mogla učiniti da se promijeni stanje u Bosni i Hercegovini, kao i to tko bi joj o tome mogao razložno i uvjerljivo govoriti» budući da «svako planiranje političke budućnosti mora uračunati američku ulogu u sadašnjem svjetskom poretku.»

Sažetak

Svaki od četiri razmatrana modela ima određeni broj prednosti i nedostataka. Ipak, od svih smatramo najboljim model BiH složene države, s tri razine vlasti, uređene kao konfederacija (ili federacija) sastavljena od tri regionalne, etnički pluralne, a teritorijalno nekompaktne republike. Njihova središta mogla bi biti Tuzla, Banjaluka i Mostar, dok bi Sarajevo ostalo glavnim gradom države BiH, koja bi njime izravno upravljala i osiguravala konstitutivnost naroda te ljudska i građanska prava pojedinaca na cijelom svom teritoriju. Taj model ima najveći stupanj prohodnosti, vodi najboljem rješenju nacionalnog pitanja i ima najveći broj drugih prednosti, u usporedbi s ostalim trima modelima.

Sve politike koje idu na razbijanje BiH i pripajanje drugim državama, kao i one koje ju vide kao državu samo jednog naroda, neprihvatljive su budući da u biti dugoročno rade protiv te iste države. Jer stabilna i samoodrživa Bosna i Hercegovina moguća je samo kao država triju konstitutivnih i jednakopravnih naroda i svih njezinih građana.

Ako ne iskoriste desetogodišnjicu Daytona za postizanje kompromisnog rješenja i promoviranje novog ustava, narodi i građani Bosne i Hercegovine ostat će još nesagledivo dugo pod svojevrsnom protektorskom upravom međunarodne zajednice.

Literatura

Omer Ibrahimagić, *Bosanska državnost i nacionalnost*, Sarajevo, 2003.

Omer Ibrahimagić, *Dayton – Bosna u Europi*, Sarajevo, 2001.

Rusmir Mahmutćehajić, *Subotnji zapisi*, Sarajevo, 2002.

Charles R. Shrader, *Muslimansko – hrvatski građanski rat u Srednjoj Bosni*, Zagreb, 2004.

Zdravko Tomac, *Prijepori o nacionalnom*, Zagreb, 2003.

Zdravko Tomac, *Tko je ubio Bosnu*, Zagreb, 1994.

Božo Žepić, *Enigma Bosna i Hercegovina*, Mostar, 2002.

Dokumenti

- Daytonski mirovni sporazum
- Ustav Bosne i Hercegovine
- Dokumenti Centra za sigurnosne studije Sarajevo,
- Plan Europske inicijative za stabilnost o novom državnom - uređenju Bosne i Hercegovine,
- Dokumenti ANU BiH Sarajevo.

Bilješke

- 1 Iz dokumenta – Prilog 2 – usuglašena stajališta članova radne skupine, str. 9
- 2 Iz dokumenta - Prilog 1, citirana ocjena Richarda HICHNERA, rektora Sveučilišta u Daytonu.
- 3 Ocjena iz dokumenta Prilog 1: Komentari na ustavne odredbe – organizacija i struktura, str. 1
- 4 V. Rezultati ankete političkih stranaka, Sarajevo, 2004.
- 5 Prema provedenom istraživanju i pisanju «Dnevnog lista» od 18. listopada 2004., str. 1 do 3.
- 6 Omer Ibrahimović, DAYTON – BOSNA U EUROPI, Sarajevo, 2001., str. 149. – 151.